

Marzena Cichosz

ORCID: 0000-0003-0853-742X
Uniwersytet Wrocławski

Wojciech Ufel

ORCID: 0000-0002-7762-6349
Uniwersytet SWPS

W poszukiwaniu wzorców partycypacji w deliberacji publicznej. Badanie uczestników i uczestniczek I Wrocławskiego Panelu Obywatelskiego

<https://doi.org/10.19195/1643-0328.30.1>

Słowa kluczowe: panel obywatelski, deliberacja, demokracja partycypacyjna, wzorce partycypacji, motywacje polityczne

Wprowadzenie

Pierwszy Wrocławski Panel Obywatelski (I WPO) odbył się w dniach 3 września–3 października 2020 roku. Przebieg i rezultaty panelu, jako bezprecedensowego miejskiego wydarzenia, stały się przedmiotem licznych sprawozdań, raportów i rekomendacji¹. Do tego zbioru studiów należy także niniejszy artykuł, z tym że uwaga została w nim skupiona na głównych uczestnikach panelu — obywatelach(-kach) — oraz wzorcach ich partycypacji.

Partycypacja publiczna, czyli uczestnictwo w działaniach i procesach publicznych, może obejmować różne formy aktywności obywatelskiej, do których przeważnie zaliczono nabywanie wiedzy, uświadomienie sobie katalogu własnych interesów i ich związków z polityką oraz zaangażowanie w sferę publiczną². We współczesnych definicjach par-

¹ Politologiczne studium przypadku I WPO jest przedmiotem przygotowywanego do publikacji artykułu Wojciecha Ufla, który ukaże się w 2022 roku.

² Szerzej zob. A. Antoszewski, *Formy partycypacji obywateli w procesie politycznym*, [w:] *Demokracje zachodnioeuropejskie*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2008, s. 253 n.

tycypacji, zwłaszcza realizowanej na poziomie lokalnym, dodatkowo akcentowany jest udział mieszkańców(-nek) w procesach decyzyjnych dotyczących spraw publicznych. Partycypujący nie tylko są zatem aktywnymi realizatorami(-kami) polityk publicznych, ale stają się też współdecydentami(-kami) określającymi kierunki tych polityk³. W tym ujęciu partycypacja postrzegana jest jako jedna z form dialogu społecznego⁴, w której obywatele(-ki) nie są wyłącznie konsultowanymi opiniodawcami(-czyniami) polityk publicznych, lecz sami przejmują rolę ekspertów(-ek) oraz decydentów(-ek). Takie techniki jak panel obywatelski, które w tym procesie uwzględniają kluczowe znaczenie dyskusji i dążenia na podstawie racjonalnych argumentów oraz wiedzy eksperckiej do konsensusu, określa się mianem praktyk deliberacyjnych. Taką również formę udziału w procesie podejmowania decyzji zakładał I WPO.

Problem partycypacji i jej zróżnicowanych form podejmowało wielu badaczy i badaczek, analizując między innymi czynniki strukturalne, funkcjonalne czy rozwiązania prawne ułatwiające lub utrudniające angażowanie się w życie publiczne. Stosunkowo najbardziej zbieżne z podejściem prezentowanym w tym artykule były badania dotyczące partycypacji w kontekście motywacji jej uczestników(-czek) oraz innych czynników (na przykład społecznych, kulturowych, ekonomicznych) wpływających na zaangażowanie publiczne⁵. Zbieżne, jednakże nie tożsame, gdyż zasadnicze pytanie badawcze o przyczyny publicznego zaangażowania się uzupełnione zostało pytaniem o strategie i taktyki uczestników realizowane w trakcie całego procesu decyzyjnego. Przedmiotem badań stały się zatem zróżnicowane wzorce partycypacji jednostek w procesie deliberacji. W celu ich identyfikacji zostały przeprowadzone badania z zastosowaniem metod etnograficznych, obejmujących między innymi obserwację uczestniczącą, wywiady indywidualne oraz analizę danych zastanych. Prezentacja szczegółów dotyczących metody badawczej oraz wyniki badań zostały zawarte w kolejnych częściach artykułu, a poprzedza je refleksja na temat motywacji w deliberacyjnej partycypacji publicznej.

Motywacje w deliberacyjnej partycypacji publicznej

Pytanie o to, co motywuje ludzi do uczestnictwa w polityce i życiu wspólnoty, zajmuje politologów oraz psychologów społecznych od początku rozwoju tych dyscyplin. O istotności kultury politycznej — konkretnie: różnie motywowanych wzorców partycypacji — dla funkcjonowania systemów demokratycznych pisał już ponad pół wieku temu Robert Dahl. Amerykański politolog wskazywał na trzy płaszczyzny, w których kształtować się mogą różne wzorce: stosunek do systemu politycznego, nastawienie na współdziałanie w grupie oraz podejście do rozwiązywania problemów⁶.

³ E. Boryczka, *Partycypacja społeczna*, [w:] A. Nowakowska, Z. Przygodzki, A. Rzeńca, *EkoMiasto-#Społeczeństwo. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, Łódź 2016, s. 116.

⁴ H. Gawroński, *Zarządzanie strategiczne w samorządzie lokalnym*, Warszawa 2010, s. 145.

⁵ Zob. np. T. Kaźmierczak, *O czynnikach warunkujących partycypację publiczną i strategiach jej podnoszenia*, [w:] *Partycypacja publiczna w praktyce. Dwa modele zwiększania uczestnictwa mieszkańców w podejmowaniu decyzji*, red. A. Olech, Warszawa 2013, s. 11 n.

⁶ R. Dahl, *Political Oppositions in Western Democracies*, New Haven 1966, s. 352.

Co ciekawe, relatywnie niewiele badań i opracowań na ten temat zostało przeprowadzonych w konkretnym kontekście teorii deliberacji. Istniejące prace mają najczęściej charakter przeglądu literatury z zakresu psychologii społecznej⁷, polegającego na zebraniu wniosków z badań zrealizowanych w warunkach przypominających publiczną deliberację (na przykład przez koncyliacyjny charakter czy dynamikę dyskusji w małej grupie). Z kolei w większości badań dotyczących partycypacji w miejsce jej wzorców i stojących za nimi motywacji analizowane są raczej polityczne, społeczne i kulturowe czynniki otoczenia czy też strategie i taktyki ośrodków władzy tworzące przyjazne lub nie środowisko dla partycypujących obywateli(-ek)⁸. Problematykę gotowości obywateli(-ek) do partycypacji publicznej i preferowanych przez nich form podjęli między innymi autorzy badań przeprowadzonych w ramach diagnozy partycypacji społecznej w Polsce⁹.

We wspomnianych badaniach akcent położono przede wszystkim na identyfikację cech oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących strukturalnych uwarunkowań deliberacji, pozytywnie wpływających na chęć porozumienia i akceptacji argumentacji przekraczającej interes partykularny. Wskazywano na liczne konkretne czynniki, takie jak bezpośrednia komunikacja (redukuje „społeczny dylemat” rozdźwięku między interesem jednostki a poświęceniem na rzecz grupy), długość dyskusji (pozwala zrównoważyć „przysłowienie” mniejszości przez argumentację przyjętą przez większość) czy wymóg osiągnięcia konsensusu (zwiększa poczucie sprawiedliwości, ale może spowodować wzrost polaryzacji oraz utrudnić mniejszościom przebicie się z argumentacją)¹⁰.

Część wniosków z metaanalizy badań wskazuje też na indywidualne predyspozycje oraz motywacje uczestników(-czek) do tego, by nie tylko brać udział w deliberacji, lecz także kształtować jej treść. Wśród czynników motywujących do udziału w politycznych dyskusjach znajdują się zarówno kwestie merytoryczne (chęć zdobycia informacji czy wpływu na wypracowanie decyzji), jak i społeczne (poczucie uczestnictwa we wspólnocie)¹¹. Natomiast na zaangażowanie się w jakościową dyskusję i formułowanie nowych argumentów bardziej otwarte są osoby cechujące się większą potrzebą poznawczą¹².

Choć wskazane uwagi są przydatne z punktu widzenia przygotowania czy analizy procesu deliberacji, to żadna z nich nie prezentuje systematycznego ujęcia motywacji. Takiej próby — przynajmniej częściowo — podejmują się John Gastil i Michael Bro-

⁷ Por. T. Mendelberg, *The Deliberative Citizen: Theory and Evidence*, [w:] *Research in Micropolitics: Political Decisionmaking, Deliberation and Participation*, red. M.X. Delli Carpini, L. Huddy, R. Shapiro, Greenwich 2002; H. Gil de Zúñiga, S. Valenzuela, B.E. Weeks, *Motivations for Political Discussion: Antecedents and Consequences on Civic Engagement*, „Human Communication Research” 42, 2016, nr 4; M.X. Delli Carpini, F.L. Cook, L.R. Jacobs, *Public Deliberations, Discursive Participation and Citizen Engagement: A Review of the Empirical Literature*, „Annual Review of Political Science” 7, 2004, nr 1, s. 328.

⁸ *Przepis na uczestnictwo. Diagnoza partycypacji społecznej w Polsce*, red. A. Olech, t. 2, Warszawa 2013.

⁹ A. Olech, M. Kotnarowski, *Gotowość mieszkańców do partycypacji*, [w:] *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, red. A. Olech, t. 1, Warszawa 2012, s. 154 n.

¹⁰ T. Mendelberg, *op. cit.*, s. 158–165.

¹¹ H. Gil de Zúñiga, S. Valenzuela, B.E. Weeks, *op. cit.*, s. 546.

¹² T. Mendelberg, *op. cit.*, s. 166.

ghammer, którzy wyszli z propozycją zastosowania grywalizacji do deliberacyjnych elementów budżetu partycypacyjnego¹³. W swoim ujęciu teoretycznym odwołali się do piramidy potrzeb Maslowa, wskazując trzy typy motywacji (zaspokojenie potrzeb podstawowych i bezpieczeństwa, potrzeby afiliacji oraz potrzeby uznania), oraz przypisali im pozytywne i negatywne warunki je wywołujące, a także pożądane emocje z nimi związane¹⁴. Jest to jednak wyłącznie poboczny cel wspomnianego artykułu, w którym brakuje dokładnej analizy powiązań między kategoriami Maslowa a współczesnymi ujęciami motywacji politycznych. Badacze nie wyróżniają konkretnych wzorców partycypacji. Na tej podstawie trudno ująć dynamikę aktywizmu i transformacje, do jakich dochodzi w procesie deliberacji, dlatego chcąc skonstruować ramę badawczą do analizy naszych badań, należy sięgnąć do literatury z zakresu motywacji politycznych wykraczającej poza obszar deliberacji.

Szerokie ujęcie problematyki motywacji publicznej — a także czynników demotywujących — prezentują autorki książki *Walcz, protestuj, zmieniaj świat*¹⁵. Pisząc o motywacjach, wskazują zarówno te o charakterze strukturalnym, będące warunkami wstępnymi zaangażowania społecznego, jak i te, które są istotne do utrzymania zaangażowania oraz przekształcenia swoich postaw w trakcie jego trwania. Chociaż aktywizm opisany w tej propozycji jest w licznych aspektach znacząco różny od zaangażowania deliberacyjnego¹⁶, to wiele z przytoczonych motywacji ma charakter uniwersalny i można je bez problemu zastosować do analizy deliberacji. Są to przede wszystkim poczucie relatywnej deprivacji oraz funkcjonowanie upolitycznionej tożsamości grupowej¹⁷, które są warunkami brzegowymi każdej — nie tylko deliberacyjnej — partycypacji publicznej. Dodatkowym czynnikiem motywującym do uczestnictwa w życiu publicznym są pozytywne emocje płynące z aktywizmu¹⁸.

Autorki wymieniają też kilka czynników motywujących, które wspierają partycypację i powinny być wykorzystywane w celu zwiększenia i utrzymania zaangażowania obywatelskiego (są to jednocześnie cechy immanentne dla dobrze przygotowanego procesu deliberacji): poczucie kolektywnej sprawczości, podkreślenie znaczenia indywidualnego wkładu, wyznaczenie celów krótko- i długoterminowych czy odpowiednio wysoka wczesna mobilizacja pozwalająca na utrzymanie zaangażowania¹⁹.

Klasyfikację tę uzupełniają techniki oraz bodźce, które w kontekście deliberacji mogą nie tylko utrzymywać zaangażowanie, ale też mieć charakter transformacyjny wobec postaw jej uczestników. Są to: empatyzowanie z innymi grupami, dawanie na-

¹³ J. Gastil, M. Broghammer, *Linking Theories of Motivation, Game Mechanics, and Public Deliberation to Design an Online System for Participatory Budgeting*, „Political Studies” 69, 2021, nr 1.

¹⁴ *Ibidem*, s. 18.

¹⁵ T. Besta et al., *Walcz, protestuj, zmieniaj świat: Psychologia aktywizmu*, Sopot 2019.

¹⁶ Deliberacja powinna być uznana za zaangażowanie odgórne, zorganizowane i konstruktywne, to protesty społeczne mają charakter oddolny, spontaniczny i kontestacyjny; por. M. Lewicka, *Kup Pan książkę... Mechanizmy aktywności obywatelskiej Polaków*, „Studia Psychologiczne” 2004, nr 4.

¹⁷ T. Besta et al., *op. cit.*, s. 19–29.

¹⁸ *Ibidem*, s. 38–42.

¹⁹ *Ibidem*, s. 56–58.

dziei czy inspirujące przywództwo²⁰. Metody te są istotne w deliberacji, gdyż mogą pomóc przełamywać główną barierę, która w ogólnym kontekście aktywizmu uznawana jest za czynnik demotywujący, a w wypadku deliberacji staje się przeszkodą do jakościowego zaangażowania w proces wypracowywania wspólnych rozwiązań — jest to wybór indywidualistycznych wzorców partycypacji, tak zwana jazda na gapę²¹. To właśnie te strategie i taktyki powodują, że deliberujący obywatele(-ki) nie angażują się w konstruktywną dyskusję i traktują ten proces jako pole do walki o własne interesy i potrzeby. W kontekście I WPO jest to dodatkowo istotne, ponieważ są to postawy wyraźnie widoczne wśród licznych mieszkańców miasta²². Charakterystykę tę oddaje termin „prywatna obywatelskość” ukuty przez Michaela Pacione, odwołujący się do sytuacji, w której płacący podatki obywatele(-ki) uważają się za klientów(-ki) władzy, konsumentów(-ki) oczekujących(-e) od niej dostarczenia odpowiedniej jakości usług bez dodatkowego wkładu własnego²³. Transformacja tego rodzaju postaw staje się zatem kluczowym wyzwaniem dla deliberacji.

Metodologia badań

Przedmiotem badań były, jak zostało wspomniane, wzorce partycypacji uczestników(-czek) I WPO, którego temat w pełnym brzmieniu był następujący: „Jak usprawnić przemieszczanie się po Wrocławiu, mając na względzie poprawę jakości życia i ochronę klimatu?”²⁴. Do udziału w pracach panelu zostało zaproszonych 75 mieszkańców i mieszanek Wrocławia.

Włączenie mieszkańców(-nek) w podejmowanie decyzji było inicjatywą samorządowych władz Wrocławia, a wrocławianie i wrocławianki zostali do procesu deliberacyjnego zaproszeni. W związku z tym w kontekście motywacji interesowały nas przede wszystkim czynniki skłaniające mieszkańców(-nki) do pozytywnej odpowiedzi na działania odgórne, zachęcające ich do angażowania się w poczynania publiczne²⁵. W procesie badawczym, zwłaszcza w jego pierwszym etapie gromadzenia materiału badawczego, zostały zastosowane metody etnograficzne, w tym obserwacja uczestnicząca²⁶. Zebrany

²⁰ *Ibidem*, s. 30–34, 62–63, 97–138.

²¹ *Ibidem*, s. 84–86.

²² K. Kajdanek, J. Pluta, *Aktywność lokalna w przestrzeni publicznej a potencjał grup interesu*, „Przełęcz Socjologiczna” 65, 2016, nr 1, s. 115–117.

²³ M. Pacione, *Proprietary Residential Communities in the United States*, „Geographical Review” 96, 2006, nr 4, s. 538–539.

²⁴ Szerzej na temat I WPO zob. *Wrocław rozmawia. Panel Obywatelski*, 20.12.2020, <https://www.wroclaw.pl/rozmawia/panel-obywatelski> (dostęp: 3.12.2021).

²⁵ Por. rozróżnienie między innymi pomiędzy aktywnością publiczną (oddolną) a zaangażowaniem obywateli (odgórnym) w: S. Langton, *What is Citizen Participation?*, [w:] *Citizen Participation in America: Essays on the State of the Art*, red. S. Langton, Lexington 1978, za: T. Kaźmierczak, *Udział mieszkańców gmin w zarządzaniu gminnymi usługami publicznymi*, [w:] *Dyktat czy uczestnictwo?*, s. 85.

²⁶ Do wyboru metod etnograficznych skłaniał też formalny status obserwatorów zewnętrznych I WPO przyznany badaczom.

materiał obejmował między innymi dokumenty z obrad, zapisy rozmów kulturalowych oraz notatki badaczy. Z uczestnikami(-czkami) I WPO zostały także przeprowadzone indywidualne wywiady pogłębione dotyczące przyczyn ich zaangażowania się w prace panelowe. W sumie przeprowadzono 30 tego typu wywiadów w trakcie kolejnych (ogółem 6) sesji panelowych.

Główne pytanie badawcze, podobnie jak scenariuszowe, było ściśle związane z przedmiotem badań i dotyczyło motywacji uczestnictwa w I WPO. Ze względu na specyfikę przyjętych metod zebrany materiał dostarczył informacji także na temat oceny panelu, jego organizacji, nadziei i wątpliwości związanych z jego przebiegiem oraz rezultatami. Ostatnie z wymienionych wątków były szczególnie zauważalne w wypowiedziach uczestników(-czek) rejestrowanych w ostatnich etapach trwania panelu, gdy stawali przed koniecznością podsumowania kilku tygodni swojej pracy i podjęcia decyzji w głosowaniu. Uzyskanie znacznie szerszego pod względem przedmiotowym zakresu materiału badawczego niż pierwotnie zakładany wpłynęło na postanowienie o rozszerzeniu zasadniczych celów badawczych i w efekcie pomogło w ustaleniu wzorców partycypacji obywateli w procesach deliberacyjnych.

Zebrane w trakcie badań dane jakościowe (werbalne) zostały poddane analizie z zastosowaniem metody kondensacji treści oraz metody interpretacyjnej. Wynikiem użycia tych metod było ostateczne przyjęcie zasady kategoryzacji zebranego materiału, opierając się na dwóch osiach. Pierwsza z nich dotyczy partykularyzmu *versus* wspólnotowości odnoszącej się sposobu (auto)postrzegania jednostki, która definiuje siebie jako odrębny podmiot, ewentualnie — część wybranej grupy (identyfikacje partykularne) lub większej wspólnoty/społeczności (identyfikacje wspólnotowe). Druga z osi dotyczy sposobu definiowania celów panelu i panelistów(-ek), a zidentyfikowane wymiary odnosiły się do: 1. definiowania panelu w kategoriach interesów (środek do osiągnięcia innego celu; definiowanie instrumentalne); 2. definiowania panelu jako celu samego w sobie (definiowanie autoteliczne)²⁷. Wyniki badań zaprezentowane w kolejnej części zostały uporządkowane na podstawie wskazanych osi.

Prezentacja wyników badań — motywacje uczestników I WPO

Tematyka I WPO związana z transportem i komunikacją miejską była odpowiedzią władz miejskich na diagnozowane bolączki wrocławian(ek). Od lat problemy „korków w mieście”, „wypadających z szyn tramwajów” itp. lokują się wśród najczęściej wska-

²⁷ Na taki podział zwracają uwagę między innymi Ryszard Skrzypiec i Piotr Frączak czy Jan Herbst; por. M. Szczepańska, *Lokalna aktywność obywatelska — czynniki, pułapki, różnicowanie. O wzorach zaangażowania charakterystycznych dla wspólnot mieszkaniowych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 2018, nr 64, s. 110. Podział ten odpowiada także wspomnianej wcześniej klasyfikacji Dahla, przy czym przyjęte przez nas ujęcie tej problematyki pozwala na bardziej precyzyjne odniesienie się do deliberacyjnego modelu partycypacji.

zywanych przez mieszkańców(-nki) kwestii „do pilnego rozwiązania”²⁸. Jednocześnie polityka transportowa miasta, polegająca na zwiększeniu udziału transportu zbiorowego i rowerowego w sumie podróży w mieście między innymi poprzez inwestycje infrastrukturalne (ścieżki rowerowe, wydzielone buspasy), spotyka się z dużym publicznym oporem medialnym. Poddanie tych kwestii debacie publicznej z udziałem obywateli(-ek) wydaje się zatem zrozumiałe, co więcej — jest zgodne z zauważoną przez badaczy stosunkowo częstą praktyką władz samorządowych włączania mieszkańców(-nek) w konsultacje dotyczące właśnie kwestii infrastrukturalnych²⁹.

Analizując zebrane dane pierwotne, można zauważyć kilka zróżnicowanych wzorców motywacji. Po pierwsze, z wypowiedzi uczestników(-czek) wynikało, że I WPO jest dla nich szansą na rozwiązanie istotnego i bolesnego — dla nich osobiście i grup pierwotnych, do których należą — problemu miasta, czyli transportu i komunikacji miejskiej. Przykładu obrazującego tego typu motywację dostarczają następujące wypowiedzi:

- „Przyszłam tu po to, by poprawić mój byt, poruszanie się po moich ulicach”;
- „Moje osiedle ma bardzo dużo komunikacyjnych problemów”;
- „Nie zgadzam się na tworzenie ścieżek rowerowych kosztem chodników. Rowerzyści terroryzują pieszych!”

Wskazane uzasadnienia partycypacji korespondują z wynikami cytowanych wcześniej badań Anny Olech i Michała Kotnarowskiego, którzy tego typu motywację określają mianem „gotowości pragmatycznej” i stwierdzają, że jest ona wyrazem najbardziej rozpowszechnionej postawy wobec partycypacji publicznej³⁰.

Gotowość do podjęcia udziału w deliberacji była dodatkowo wzmacniana brakiem poczucia reprezentacji interesów indywidualnych/grupy pierwotnej albo określonej generacji mieszkańców(-nek). Co ciekawe, w wypowiedziach zawierających tego typu argumentację sugerowane były także podziały społeczne, ujmowane na przykład jako podział na uprzywilejowanych w politykach publicznych władz miasta: młodzież, studenci(-tki), turyści(-stki), i tych, którzy odczuwają deprivację: osoby starsze, „prawdziwi wrocławianie(-nki)”. Spójrzmy na przykłady:

- „Wrocław jako miasto otwarte, miasto studentów [...], a o mieszkańcach w starszym wieku zapomina”;
- „My jako wrocławianie utrzymujemy ten Wrocław i chcielibyśmy uzyskiwać z tego jak najlepsze efekty [...]. Komunikacja musi być dostosowana do potrzeb mieszkańców, a społeczeństwo Wrocławia się starzeje”;
- „Mam nadzieję, że ktoś weźmie pod uwagę niechęć, lekceważenie i nienawiść do pieszych, jaka panuje we Wrocławiu”.

Interesujące wątki, świadczące z jednej strony o braku poczucia reprezentacji jednostkowych/wspólnotowych (ale zdefiniowanych przez jednostkę) interesów, a z drugiej —

²⁸ Por. np. B. Paulus, *5 największych problemów Wrocławia*, rmf24.pl 10.10.2018, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wybory2018/fakty/news-5-najwiekszych-problemow-wroclawia,nId,2639900#crp_state=1 (dostęp: 29.05.2021).

²⁹ A. Olech, *Modele partycypacji publicznej w Polsce*, [w:] *Dyktat czy uczestnictwo?*, s. 46.

³⁰ A. Olech, M. Kotnarowski, *op. cit.*, s. 154.

o potrzebie prezentacji poglądów uczestnika(-czki), któremu towarzyszyło poczucie pewnej misji społecznej, i połączonej z nią potrzebie „uświadamiania” innych, można było dostrzec w następujących wypowiedziach:

— „Chcielibyśmy uświadomić ludzi, że na przykład komunikacja rowerowa jest też ograniczona wiekowo [...] chcemy zwrócić uwagę na potrzebę przestrzegania prawa”;

— „Chciałem być osobą, która też będzie jakimś czynnikiem dodatnim pod względem klimatycznym, żeby też jakby upriorytetyzować kwestie mniejszej emisyjności w transporcie”.

Wśród deklaracji związanych z motywacją do uczestnictwa pojawiały się uzasadnienia odwołujące się do potrzeby uwzględnienia interesów wszystkich/zróźnicowanych grup mieszkańców, świadczące o postawie empatycznej:

— „Chciałem poprawić komunikację we Wrocławiu z myślą o trendach ekologicznych [...], żeby wszyscy byli zadowoleni, tak rowerzyści, jak i zmotoryzowani”;

— „Jak to zrobić, żeby wszystkich pogodzić? Żeby wszyscy mogli poruszać się po tych ulicach? I ten samochód, i hulajnoga, i ten rower. I żeby chronić nasz klimat”;

— „Mamy jawny konflikt pieszych, zmotoryzowanych i rowerzystów. Do wszystkiego trzeba podchodzić w sposób racjonalny i wyważony, żeby móc pogodzić wszystkich uczestników tego układu”.

Niektórzy z uczestników(-czek) wskazali też na kolejną motywację do wzięcia udziału w panelu, mianowicie — chęć wsparcia procesu własną wiedzą ekspercką. Wiązało się to z ich doświadczeniem zawodowym, które postrzegali jako wyjątkowy zasób mogący stać się przydatnym elementem deliberacji:

— „Interesuje mnie komunikacja miejska [...] jestem byłym pracownikiem MPK Wrocław, dobrze się orientuję w sieci tramwajowej”;

— „Jestem inspektorką ochrony środowiska, więc mam pewien zasób wiedzy i doświadczenia [...]. Mój głos może być racjonalny, pozbawiony emocji”.

Oprócz przytoczonych przyczyn uczestnictwa w panelu, których wspólnym mianownikiem wydaje się potrzeba realizacji zdefiniowanych interesów partykularnych lub wspólnotowych, uczestnicy(-czki) wskazywali także na wartość panelu samego w sobie, jego wyjątkowość, a tym samym — potrzebę wzięcia udziału w „historycznym wydarzeniu”:

— „To pierwszy panel obywatelski, więc intrygujące było to, by wziąć w nim udział, w bezprecedensowym wydarzeniu jednak”;

— „Z ciekawości, co to będzie, jak to będzie wyglądało? [...] zgłaszając się na ten panel, absolutnie nie wiedziałam, jaki jest temat. To mi umknęło”;

— „Jestem ciekawa, czy będziemy w stanie podjąć decyzje z taką ilością głosów, która jest potrzebna”.

Do wskazywanych walorów panelu dodawane były też te świadczące o jego socjalizującym/społecznym charakterze — I WPO postrzegany był jako możliwość spotkania się z innymi, poszerzenia grona znajomych czy wręcz wyjścia z domu. Takie potrzeby mogła zresztą rozbudzić samoizolacja, w jakiej osoby starsze (i nie tylko) pozostawały w związku z pandemią COVID-19:

— „Emeryci mają jeden wspólny mianownik, żeby nie tylko w kręgu rodziny i znajomych, ale też kogoś nowego jeszcze zobaczyć”;

— „Chęć zorganizowania sobie tego nadmiaru wolnego czasu, wyjścia do ludzi, po-przebywania z nimi, obserwowania ich reakcji i tak dalej”.

Dla innych uczestników(-czek) panel zdawał się interesującym sposobem prowadzenia debaty publicznej, szansą na zwiększenie udziału obywateli(-ek) w procesie decyzyjnym i tym samym procedurą demokratyczną wartą upowszechnienia:

— „Do Wrocławia przyszły rozwiązania, które popieram, że głosy mieszkańców mogą być uwzględnione [...]. Rozumiem, że to nie jest ostatni panel [...] życzyłabym sobie, żeby co jakiś czas były następne”;

— „Słyszałem o panelach we Francji i Anglii w audycji radiowej [...]. Jest to nowy sposób demokracji, wiem, że na Zachodzie to świetnie funkcjonuje, i uważam, że świetnie uda nam się to przełożyć tutaj we Wrocławiu”;

— „Ważne jest zaangażowanie społeczeństwa i aktywny udział w dyskusji. I takich akcji powinno być znacznie więcej”.

Akcentowana była również obywatelska odpowiedzialność za miasto, a aktywizm społeczny był uznawany za pożądaną postawę:

— „Czy my, mieszkańcy, nie politycy [...], możemy coś dla tego miasta zrobić i czy mamy wpływ na decyzje?”.

Choć z jednej strony organizacja panelu we Wrocławiu była doceniana, a sam fakt uczestnictwa obywateli(-ek) w debacie publicznej był postrzegany jako istotna wartość, pojawiały się głosy świadczące o podejrzliwości wobec faktycznych intencji władz samorządowych, które taką debatę organizowały:

— „Czuję się strasznie oszukany, czuję, że biorę udział w jakimś politycznym planie [...] pytania są tendencyjne, że mamy odpowiedzieć »tak« albo »nie«, a nie wypracować rozwiązania”.

Podsumowując zaprezentowane wyniki badań jakościowych, warto dodać, że wszystkie analizowane wypowiedzi można było scharakteryzować, opierając się na wskazanych w części metodologicznej kategoriach, a zebrany materiał pierwotny pozwolił uzyskać satysfakcjonujący poziom nasycenia teoretycznego, czego wyrazem jest przedstawiona w kolejnej części artykułu propozycja typologii wzorców obywatelskiego zaangażowania.

Analiza wyników badań

Na podstawie analizy zebranego materiału badawczego proponujemy wyróżnić siedem wzorców partycypacji, uporządkowanych na podstawie osi związanych z wymiarem stosunku do interesów, rozumienia demokracji oraz postawy wobec działania w systemie politycznym.

Wymiar stosunku do interesów

Z nastawienia konfliktowego w tym aspekcie wyłaniają się dwie postawy: wojownic(-czka) jednej sprawy oraz trybun(ka) grupy społecznej. Są to osoby, które postrzegają politykę jako obszar immanentnego konfliktu interesów, w którym

partycypacja jest sposobem na to, by „załatwić coś dla siebie”. Uczestnikom tym może chodzić o realizację konkretnej wizji (wojownicy/wojowniczeki) lub o wieloaspektowe uwzględnienie interesów całej konkretnej grupy (trybuni/trybunki). Wśród wojowników(-czek) jednej sprawy można z kolei wyróżnić takie osoby, które konsekwentnie skupiają się zarówno na jednej wąskiej sprawie (na przykład zakaz jazdy rowerem w pobliżu ciągów pieszych), jak i na jednej, ale szerokiej perspektywie (na przykład ekologia).

W nastawieniu konsensualnym zwracamy uwagę na *em pat y k ó w (- c z k i)*³¹, czyli takich uczestników, którzy w swojej argumentacji starają się przekroczyć partykularne interesy zarówno swoje, jak i grup, z którymi się najmocniej utożsamiają. Poprzez empatyczne podejście do pozostałych uczestników deliberacji działają oni na rzecz wypracowania stanowiska, które w ich mniemaniu sprawiedliwie rozwiąże potrzeby każdej grupy poszkodowanej w obecnym układzie poprzez dążenie do rozwijania dobra wspólnego.

Wymiar rozumienia demokracji

Osoby z partykularystycznym podejściem do demokracji wyróżniają się postawą *s c e p t y c z n ą*. Nastawienie to może być skierowane zarówno wobec uczestników procesu i wyrażać się powątpiewaniem w możliwość osiągnięcia konsensusu, jak i — w przypadku wrocławskim występowało to częściej — wobec intencji i możliwości realizacji postulatów przez władze Wrocławia, zwłaszcza firmującego panel prezydenta. Uczestnicy(-czki) byli zainteresowani(-e) kularami działania władzy i udziałem w takiej formie konsultacji, lecz byli ostrożni z wiarą w szczególną siłę sprawczą obywateli. Panel obywatelski miał dla nich charakter sprawdzianu dla władz.

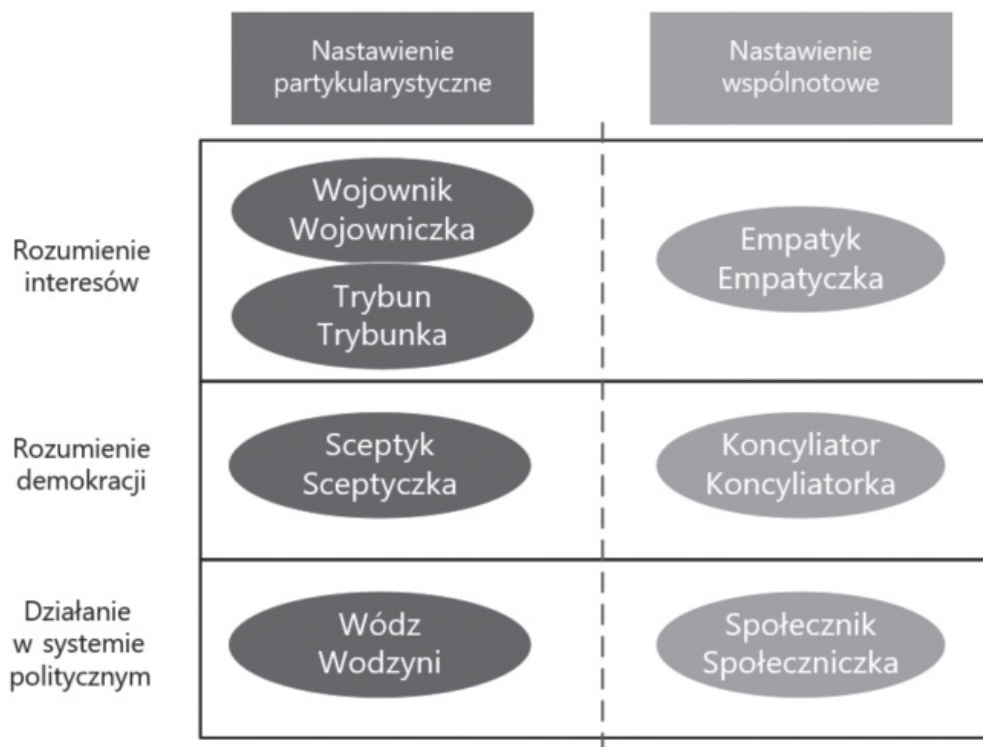
Podejście wspólnotowe w tym wymiarze wyraża z kolei postawa *k o n c y l i a t ó w (- e k)*, mocno wierzących w mechanizmy deliberacyjne, przede wszystkim ich demokratyczny, racjonalny charakter, oraz kierujących się lokalnym patriotyzmem. Uważają to za sposób na optymalizację planów rozwoju transportu publicznego we Wrocławiu w sposób przekraczający kompetencje władz i urzędników(-czek) nieodwołujących(-e) się bezpośrednio do głosu mieszkańców(-ek) wspieranych wiedzą ekspercką.

Wymiar stosunku do działania w systemie politycznym

Wśród uczestników nastawionych konfrontacyjnie w tym wymiarze można wyróżnić postawę *w o d z a (- y n i)*, czyli osoby zaangażowanej w strategiczne działania w taki sposób, by „załatwić” konkretne sprawy, czy to jako rekomendację popartą przez większość, czy przez takie ich sformułowanie, żeby władzom miasta było jak najtrudniej się wycofać z obietnicy ich realizacji. Jako osoba traktująca politykę jako grę o sumie zerowej wodzowie(-ynie) są nastawieni na poszukiwanie kompromisów (a nie budowanie konsensusu) i wywieranie presji, zarówno na władzę, jak i pozostałych uczestników(-czki) procesu.

Osoby z nastawieniem wspólnotowym i koncyliacyjnym to *s p o ł e c z n i c y (- c z k i)*. Dla nich aktywne uczestnictwo w procesie grupowym jest wartością samą w sobie i cieszą się oni, że mogą się spotkać i poznać innych ludzi (co w czasie pandemii było szcze-

³¹ T. Besta *et al.*, *op. cit.*, s. 30–34.

Schemat 1. Typy partycypacji w I WPO

Źródło: opracowanie własne.

gólnie istotne dla osób starszych i samotnych), ale też podzielić się własną wiedzą czy doświadczeniem w przedmiocie panelu.

Zakończenie

Wyróżnione we wnioskach wzorce partycypacji w I WPO pokazują, iż na wskazanych płaszczyznach funkcjonują w niej zarówno wzorce wspólnotowe, nakierowane na porozumienie i współpracę, jak i indywidualistyczne, traktujące politykę w sposób adwersaryjny. Jak przedstawiliśmy na podstawie analizy literatury, wybór tych drugich jest przeszkodą w realizacji celów demokratycznej partycypacji, a deliberacja w warunkach praktycznych — mimo tworzenia strukturalnych warunków sprzyjających postawom wspólnotowym — nie dostarcza całkowitego rozwiązania tego problemu.

Wyniki naszych prac mogą stanowić podstawę do podjęcia dalszych badań w tym kierunku. Po pierwsze, zarysowaną w niniejszym artykule propozycję warto sprawdzić w kontekście innych paneli obywatelskich czy pozostałych technik partycypacji opierających się na deliberacji. Powiększenie empirycznej bazy przypadków może pozwolić na potwierdzenie, dalsze poszerzenie lub konkretyzację wspomnianego katalogu. Analiza

deliberacji w innych warunkach może też być cenną wskazówką w zakresie tego, jakie techniki bardziej sprzyjają ekspresji postaw sprzyjających nastawieniu wspólnotowemu.

Po drugie, bliższej analizie należy poddać te czynniki motywujące do wspólnotowego uczestnictwa deliberacji, które wskazywane są w literaturze — empatyzowanie, skuteczne przywództwo³² czy gamifikacja³³. Takie badania z zakresu psychologii społecznej — czy to o charakterze eksperymentalnym, czy obserwacji uczestniczącej — mogą być przydatne dla wszystkich organizatorów(-ek) tego typu wydarzeń publicznych. Jest to o tyle istotne w kontekście deliberacji, że kwestie towarzyszących jej emocji, przywództwa politycznego czy manipulowania warunkami nie mieszczą się w jej typie idealnym, a co za tym idzie są relatywnie rzadko przedmiotem namysłu badaczy, nie wspominając już o świadomości wprowadzających ją decydentów politycznych.

Bibliografia

- Antoszewski A., *Formy partycypacji obywateli w procesie politycznym*, [w:] *Demokracje zachodnioeuropejskie*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2008, s. 253–267.
- Besta T., Jaśko K., Grzymała-Moszczyńska J., Górską P., *Walcz, protestuj, zmieniaj świat: Psychologia aktywizmu*, Sopot 2019.
- Boryczka E., *Partycypacja społeczna*, [w:] *EkoMiasto#Społeczeństwo. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, red. A. Nowakowska, Z. Przygodzki, A. Rzeńca, Łódź 2016, s. 115–136.
- Dahl R., *Political Oppositions in Western Democracies*, New Haven 1966.
- Delli Carpini M.X., Cook F.L., Jacobs L.R., *Public Deliberations, Discursive Participation and Citizen Engagement: A Review of the Empirical Literature*, „Annual Review of Political Science” 7, 2004, nr 1, s. 315–344.
- Gastil J., Broghammer M., *Linking Theories of Motivation, Game Mechanics, and Public Deliberation to Design an Online System for Participatory Budgeting*, „Political Studies” 69, 2021, nr 1, s. 7–25.
- Gawroński H., *Zarządzanie strategiczne w samorządzie lokalnym*, Warszawa 2010.
- Gil de Zúñiga H., Valenzuela S., Weeks B.E., *Motivations for Political Discussion: Antecedents and Consequences on Civic Engagement*, „Human Communication Research” 42, 2016, nr 4, s. 533–552.
- Kajdanek K., Pluta J., *Aktywność lokalna w przestrzeni publicznej a potencjał grup interesu*, „Przegląd Socjologiczny” 65, 2016, nr 1, s. 101–124.
- Kaźmierczak T., *O czynnikach warunkujących partycypację publiczną i strategiach jej podnoszenia*, [w:] *Partycypacja publiczna w praktyce. Dwa modele zwiększania uczestnictwa mieszkańców w podejmowaniu decyzji*, red. A. Olech, Warszawa 2013, s. 11–20.
- Kaźmierczak T., *Partycypacja publiczna: pojęcie, ramy teoretyczne*, [w:] *Partycypacja publiczna. O uczestnictwie obywateli w życiu wspólnoty lokalnej*, red. A. Olech, Warszawa 2011, s. 83–99.
- Kaźmierczak T., *Udział mieszkańców gmin w zarządzaniu gminnymi usługami publicznymi*, [w:] *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, red. A. Olech, t. 1, Warszawa 2012, s. 78–99.
- Langton S., *What is Citizen Participation?*, [w:] *Citizen Participation in America: Essays on the State of the Art*, red. S. Langton, Lexington 1978, s. 13–24.
- Lewicka M., *Kup Pan książkę... Mechanizmy aktywności obywatelskiej Polaków*, „Studia Psychologiczne” 2004, nr 4, s. 65–82.

³² Por. *ibidem*.

³³ Por. J. Gastil, M. Borghammer, *op. cit.*

- Mendelberg T., *The Deliberative Citizen: Theory and Evidence*, [w:] *Research in Micropolitics: Political Decisionmaking, Deliberation and Participation*, red. M.X. Delli Carpini, L. Huddy, R. Shapiro, Greenwich 2002, s. 151–193.
- Olech A., *Modele partycypacji publicznej w Polsce*, [w:] *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, red. A. Olech, t. 1, Warszawa 2012, s. 25–52.
- Olech A., Kotnarowski M., *Gotowość mieszkańców do partycypacji*, [w:] *Dyktat czy uczestnictwo? Diagnoza partycypacji publicznej w Polsce*, red. A. Olech, t. 1, Warszawa 2012, s. 151–175.
- Pacione M., *Proprietary Residential Communities in the United States*, „Geographical Review” 96, 2006, nr 4, s. 543–566.
- Paulus B., *5 największych problemów Wrocławia*, rmf24.pl 10.10.2018, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wybory2018/fakty/news-5-najwiekszych-problemow-wroclawia,nId,2639900#crp_state=1 (dostęp: 29.05.2021).
- Przepis na uczestnictwo. Diagnoza partycypacji społecznej w Polsce*, red. A. Olech, t. 2, Warszawa 2013.
- Szczepańska M., *Lokalna aktywność obywatelska — czynniki, pułapki, zróżnicowanie. O wzorach zaangażowania charakterystycznych dla wspólnot mieszkaniowych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 2018, nr 64, s. 105–119.
- Wrocław rozmawia. Panel Obywatelski*, 20.12.2020, <https://www.wroclaw.pl/rozmawia/panel-obywatelski> (dostęp: 3.12.2021).

Searching for patterns of participation in public deliberation: The study of participants of the I Wrocław Citizens' Assembly

Keywords: Citizens' Assembly, public deliberation, participatory democracy, patterns of participation, political motivations

Summary

The purpose of this article is to present and analyze individual interviews conducted with the participants of the Citizens' Assembly in Wrocław in order to identify the main motivations behind their will to participate, as well as what participatory strategies they are likely to adapt. The article is situated between empirical and political analysis, theory of participation, and political psychology. This way we are able to identify seven attitudes presented by participants in three areas: understanding of interests, democracy, and political process. These attitudes differ, the consensual approach being the one we identify as the most desirable for public deliberation, and particular ones — the so-called free-riders — the main challenge that needs to be addressed.